

montem arcana hæc facta ducentes, pastoralē stimulum celebrant: pastoralē, ut puto stimulum ferulam, quod genus ligni bacchantes ferunt, appellantes. Nequeo latius huius Pherephattæ sacra enarrare, quas illum, rapinam, terra hiatum, fues Eubolei, quos eodem hiatu simul & duas deas abs fortas atiunt fuisse. Vnde Megareses in Thesmophorijs suis immittunt, quæ sacra uarijs modis mulieres, quoniam hæc fabula uarie narratur, per ciuitates Graciae celebrant Thesmophoria, Scirophoria, Ineffabiliphoria uocantes, & multis modis Pherephattæ rapinam complorantes. Dionysi uero mysteriū penitus inhumana, quemadmodum puerum cum Curetibus salientem, dolo puerilibus donis Titanes deceperint, ut & raptum dilaniauerint ut Orpheus poeta cecinet. Munera uero quibus captus dicitur, pinea & aurea poma Hesperidum fuerunt, quorum symbola non est utilē audire pila, pīnea, speculum, poma, uellus. Minerua uero Dionylium discerpitum corripuit. Pallascj à motu cordis uocari dicitur. Titanes autem Diōnysi membra in lebete prius elixabant: deinde ueribus fixa, Vulcani torrebat. Sed Iupiter Titanes quidem fulmine multo austus. Dionysi uero membra Apollini sepiellenda tradidit, qui in Parnaso ipsa depositus. Vis & Corybantium audire orgia. Tertium ab his fratrem interemptum fuisse assertum, cuius caput purpura rectum, & aereo scuto, coronatum, ad radices Olympij montis portarunt, ac sepiellent. Terrigenae quibus nomina Bauboni, Dyfauli, Triptolemo, Eumolpo, & Eubuleo fuerunt. Triptolemus bubulus, Eumolpus otium pastor, suum uero Euboleus, à quibus Eumolpides & praeconum sacrum genus Athenis descendit. Cererem uero à Baubone Corybantium nobili muliere hospiti suscepit tradunt, potionēque multis confectam quam Cyceona uocant, Cereriatallam fuisse. Cum que Ceres luctu oppressa, potum recularet, quasi de spēcta Baubo doluit: ita que sublata ueste genitalia membra deas ostendit: que hoc spectaculo delectata, Cyceona suscepit, ac bibit. Hæc Atheniensium mysteria sunt, hæc summus theologorum Orpheus, ut ipsi dicunt, carmine cecinit, à quo non est ab re carmina quedam restimoni loco apponere. Dixit, & obscenæ cunctas in corpore partes, Attollens uestem patefecit, tum dea ridens Suscepit paruum qui forte affabat lacchum, Ingessitq; finu uetula Baubonis: & inde Pocula suscipiens, tandem Cyceona perhauit. Nocte certè ac tenebris ista mysteria digna sunt, & magnanimo illo, in quo uero leuissimo Erechtiidarum populo, alijsq; Gracis, quos mortuo, hæc expectant. Quia enim spe temerari homines nutruntur, quibus oracula Ephelinus Heraclitus canit. Noctua agis, maleficiis, Bacchis, initiatis, simulatque initiantibus, quibus ignis futura predicit, quicq; apud eatores mysteria putantur, sine antistite peragunt, ex quibus omnibus ficta, & inania, & deceptionis plena cuncta probantur, quorum symbola, denudanda enim sacra ipsorum sunt, exta fumantia, polenta, sal, draco, mala punica, tremuntia animalium corda, ferula, hedera, pultes, papuera. Hæc ipsorum sacra sunt. Themidos autem hæc sunt sacratissima symbola, origanum, lucerna, gladius, pecten mulieris. Sic enim mystice membra genitalia appellantur. O' manifistam impudentiam. Nam præscorum hominum petulantiam nox cogitet, sacra modò nox initiatis prædicatur, & facibus tenebras uitæ petulcois facrorum mores ostendunt. Extingue pontifex ignem, uerere faces, qui eas portas, haclue turpitudo lacchi manifestatur, patere ut nocte mysteria collantur, uenustiora uidentur in tenebris hæc orgia, nescit ignis simulare, appetiendo redarguendoq; omnia punit. Quis nō meritò impios huiusmodi appellari, qui Deum uerum ignorantes, puerum à Titanibus lacerauit & lugentem mulierem, & membra turpitudinis turpisimè dupliciti quadam impietate

## LIBER SECUNDVS.

41

pietate detenti, nam & Deum uerum ignorant, & errore decepti, mortales atq; turpisimos homines deos existimant. Hæc quidem Clemens.

Scholia in Caput V.

**E**x Clementis, ut dixi, περὶ περιπλόκων, μετανοῶν οἰκιας: ethnicae capita aliquot refert, que cum sint truncata in conuersione Trapezuntiana, ex Herneti uerstone, vel supplebitinus, vel quomo do hiuilea sarcinata sunt, & uel bœs & pev mons trabinus.

**1** Et qui] Hec verba definiunt: Ad Psithium autem adductos simul statue Aleuromantes & critomantes, & eos qui adhuc apud multos sunt honore uenitologios.

**2** Deuolarunt] Addit hæc: Quid ibi recentem mysteria? Non proptabo quidem, ut aiunt oīsim Alcibiadem, sed per serbum ueritatis, prestigia que in eis latent recte aperiam, & eos qui uenitri Dij vocantur, quorum sunt sacra mystica, tanquam in nata scena, ueritatis contemplatoribus in medium proferam & evolam.

**3** Basitvorū, id est, uenantur enim, si uelle aliae, huiusmodi quoq; fabulae, ex Thracibus, maximè barbae ros: Phrygibus amētissimōs ex Greca, superfluios.

**4** Definiunt qudam que apud Clementem in eodem scripto pag. 8. & 9. reperiunt. Sunt autem adeò turpia ut ea hinc transference noluerint. Initium eorum que definiunt, hoc est: iam uero (tempus enim est) conuincam, &c. In fine etiam capituli omisso sunt quædam, que in Clemente querenda sunt, pag. 10.

Quod merito superstitionem gentium contemnimus.

Caput VI.

**C**are non iniuria nos magna uoce ista omnia contempnisse fatemur, à longissimo ac priece errore, gratia & misericordia Dei omnipotentis, & ineffabili uirtute Saluatoris nostri, quasi ab incurabili morbo liberati. Rationem enim secuti, nefandum aque impium duximus, sanctissima Dei appellatione, mortales & turpes uitios honorare, qui extrema petulantia, crudelitatis, atque furoris exempla posterioribus tradiderunt. Quam enim iniuriam non superaremus, si modestiam, prudentiam, iustitiamque laudantes, petulcis ac incōntinentibus omniu[m] furore plenis, crudelibus quoque ac inhumanis, homicidio simul ac parricidio maculatis, diuinos honores redemerimus? Quis enim maior cumulus impietatì addi poterit, quam si uitiorum, mulierumq; membra & inexpertem terrarum rationis naturam, sanctissimam Dei appellationem quis intrudat: eaque turpia Deo attribuat, quæ si de hominum aliquo dicantur, legibus & consuetudine ciuitatum, grauiſſimo supplicio punientur. Cur longiorum omnibus Graecis simul ac Barbaris lucem effulsiſſime prædicamus, quæ a falsa & impia religione ad ueram ac piam reducit. Multi enim iam, qui a sopore & profundo somno exercefacti, oculis animi aliquantulum aperti, fabulas poetarum, religiōnem prieſtorum esse cognoverunt, in quam natura quædam secreta occulti, multi credentes decipiuntur. Quæ quāmuis nihil ueritatis habeant, tamē exponenda nobis uidentur, ut etiam eis quæ honesta ipsi putarunt, non iniuria spretis, Euangelicam Saluatoris prædicationem prætulisse merito approbemur.

Scholia in Caput VI.

**M**aganus capituli partem translata Træpezuntianam, omisso in fine quibusdam, quorum summa est, Ethnicam deos & deae porkey, est ea q[uod] ex eis Beogies inuolucris fabularum contextas, continere uideatur magnis tamen de causis, à Christians desertam & ut profanam dannatam.

Brenis supradictiorum repetitio. Cap. VII.

**Q**uod faciemus, si altius hæc primum repetierimus. Graecorum igitur ἀνατρεψα, popularis, ut ita dicam, & fabulosa theologia, & Phœnicum ac Aegei uelut.

C 5 mus,

**Prima homi-  
num uita.** mus, ut & nos in memoriam redigamus, & qui nesciunt, discere possint, quia lis maiorum nostrorum erat religio, & quanta nos ipsi ueritatis ignoratio-  
ne, quasi uincolante obruti emeritis per Euagelicam prædicationem &  
apparentiam Saluatoris ueri Dei Iesu Christi, qui non in parte una orbis ter-  
rarium, nec apud gentem unam, sed ubique quasi animorum Sol proprios  
lucis radios immittens, à caligine & tenebris errorum, ad fulgentissimam ue-  
ritatis lucem omnes homines conuocauit. Apertissime namque prænomi-  
nati eorum autores, mortuorum simulacra, & turpis simorum hominum i-  
magines cuitas nullamc mentionem Dei ueri factam illis suisse, diuinam iu-  
stitiam contemnentes, & in omnia seclera sponte irruentes ostende-  
runt. Nam cum nondum uita hominum legibus & moribus instituta esset,  
pecudum more ad nihil aliud multi quam ad implendum uentrem mentem  
eleuabant, quos prius impietatis gradum tenuisse contendem. Nonul-  
li naturali quo dant instinctu paulisper commoti, Deum Dei & uitium fal-  
laturent esse mundo putarunt, ac eum quarentes ad celum animos exerce-  
runt, & coelestis pulchritudinem corpori admirati, deos ipsa arbitrii sunt.  
Alij depresso omnino in terris praefantiores, aut corporis robore, aut prud-  
tia, aut facultatibus gigantes quodam, uel tyranos uel magos ac maleficos  
uiros, qui auxilio aliquicu eorum, quos a diuinorum statu decidisse credimus,  
miranda quedam facie uidetur, uel eos qui humana uita aliquo modo  
profuerunt, cum uiuos, tum maxima post mortem deorum honoribus col-  
luerunt. Quare deorum etiam templo, sepulchra eorum suis, multi testamur,  
ut Clemens in exhortatione nonnullos Graecorum autores scripsisse come-  
morat. Quod si placet, rufius audiamus.

**S**ecunda Capitula VII.  
**Q**uid in cap. 7. Ensebius agat, hec epigraphe docet: *αναρχεσις της ποδιαν ειπεν  
υεν. Docet nos inestimabili beneficio Christi, ab ethnica impedita & superflitione, liberatos  
eis gratias agitas qui nos redixit in regnum lucis, iusti, beata agitatio imbut animos nostris.*

**P**er Evangelicam! Sentientiam non uerba, interpres nostri uertitatis vestitorum etenim  
accensos ostos eis iudeis hereticios habentes, sed uictas uirios tuis euangelicis inservitatis, et  
etiam huius prout uocem suam dicit ipsa uoces & ostendit. Namque natus Christus est. Quae postea  
subiicit se, ethnico uocem suam dicit, accensos eis uoces suas esse, inservitatis te natus es.

confiderant cum conconibus Paulinis Act. 17. Rom. 1. Ephes. 1.

*Quod tempa deorum sepulchra bonum fuerunt.* Cap. VIII.  
C *M*nium fons multitudinem deorum constituit, quibus hostias immo-  
*Supersticio* lare, solennia facere, simulacra statuere, & tempa condere perfusat, quæ ta-  
*mater* *rūs* *lare* *solennia* *simulacra* *tempa* *perfusat* *men* *deorum* *sepulchra* *prius* *fuerunt*, & magnificientius condita templorū  
*tau* *labeas* *appellatione* *uocati* *funt*. Nam apud *Lanissem* ciuitatem in templo *Miner-ux* *Acrisii* sepulchrum est, quod modò sacrari loco uenerantur & in arce  
*Tēstpoliak* *Atheniensi*, ut *Antiochus* in nono Historiarum conscripsit, *Cecropis* sepul-  
*dō* *chrom* *fuit*. In templo uero *Palladis*, quam *Ciulem* appellat, *Erichthonius*  
*īacet*, *Ismarus* autem *Eumolpi* atque *Dianæ* filius in *Eleusino*, una cum Ce-  
*lei* *filibus* *sepultus* *est*. Quid multa non enim latet à gentilibus sepulchra  
*hominum* *adorari*. Hæc quidem Clemens.

*Scholia in Capit. VIII.*

**P**robat monumenta hominum diuinis honoribus exculta, ut ostendat quod, si τῷ θεῷ οὐκού;  
νεκρῷ τάφῳ μνημονεύεται, producio testimonio Clementis qui εἰ τῷ περὶ Ἑλευθέρια  
multis argumentis id probat.

**I**n Eleusino] ἡ ξῆλη ἐπ τῷ ποτίσθιόντες κεκαθάρισται τὸν ὑπότην ἀκροπόλιδ;  
multa uerba Clementis que cum ab interprete non sunt conseruatae, εἰ Græco ita παντοχεῖοι uas  
stūm us

LIBER SECUNDVS

43

stiumus; His ( Celi filiabius ) cur non annumerarem è Hyperboraeonat as mulierculas? Altera Hy-  
perboche, altera Laodice dicta est, ac he in Artemisio in Delo sepulta sunt. Est autem illud in Deli  
Apollinis fano. Leander Cleomachum Milethi sepultum in Didymio affirmat. Est & Leucophrenes  
sepulchrum, dignum quod non pretermittamus. Illuc enim cum Zenonem Mydium secuta esse in fa-  
no Diana quod est Magnesia, sepulta est. Quidam etiam perhibent aram Apollinis in Telmissio, sepul-  
crum esse Telmissiatis. Ptolemaeus autem Agesiarchi F. in primo historie sue, de Philopatore in  
Papho, libro dicit, Croyram eiusq[ue] posteros in Veneris templo sepulitos. Ut autem nubi monumenta,  
que uos à miseri adoratis, recessent, nullum tempus sufficerit; ita nisi uos pudeat tantorum facinorum,  
mortui profecto moribus credentes, oberratis. Quodnam malum patimini? Et paulo post. No. Matth. 8.  
num uero aliumq[ue] in Aegypto & in Græcia partim, receptum Deum, diuino honoro colendum Roma-  
norum Rex, dilectum uidelicet, sibi & forma elegantiaria & praedium Antinous, in Deorum nume-  
rum retulit sicut Iupiter Ganymedem. Nec enim facile coeretur cupiditas expers metu. &c. De  
Antinous consule Eusebium, in Ecclesiastica historia, porro, que de certaminibus ex Clemente adducta,  
desiderantur in hoc capite, & sic habent: Agè uero procul oceanus certamina, & panegyricos illos  
sepulchrales commentus d[icit] solum, Isthmia & Nemea & Pythia, & que ea sequuntur Olympia. In  
Pythone quidem Pythia Draco colitur, & frequens serpentis conuentus appellatur vobis. In isthmo  
miserae exercitamenta mare expuit, & Melicertem deflent in Isthmia. Nemæa alijs pueri Archemo-  
ro iugis facta sunt, & funebris pueri oratio appellatur Nemæa. Pissa autem uobis, & Graci eis sepul-  
crum aurigæ Phrygijis & Pelopis inferie. Olympia sibi vendicat Iupiter Phidias.

*Qualis de dijs priscorum fuerit opinio.* Cap. II.

Nos autem rursus altius hæc repentes, dicere non dubitamus naturam, nò uero diuinis omnibus esse hominibus insitum, non solum uile quid atque honestum Dei nomine significari, uerum etiam omnium rerum creatore rem, sic appellarunt, & uero quidem ita omnes natura ducere conuenient, et aem creature pro creatore coluerunt, præter unum aut admodum paucos, ut uerisimilis Hebreorum libris ostenditur: qui à rebus inuisibilibus ad intelligibilia mentis oculos sanctè redudentes, non creature alia cui, sed ipsi rerum omnium creatori, cunctorumq; largiori bonorum Dei appellationem attribuerunt. Cæteri autem omnes tenebris animi involuti, ad tantam impietatem deducti sunt, ut pecudum more honestum ac condicibile bonorumq; omnium extreum uoluptate corporis terminarentur. Et hac ratione eos qui uoluptatim adiuuenerunt genera, uel auxerunt atque amplificaverunt, maleficos & mortales uiros, ut dictum est, quasi bonorumлагитори, saluatores, & deos appellarunt, piam huius nominis notionem natura eis insitam ad hos transferentes, quos bonorum inuentores putabant. tantumq; mentis insania ualuit, ut nec peccare se arbitrantur, nec erubescere diuinis honoribus maleficos atque potentes homines, propter regna tunc primum constituta, colere atque admirari. Cumq; ut iam diximus, *Dissoluta ho-*  
*mores hominum legibus stabiliti non essent, ne supplici peccatoribus im-*  
*minenter adulterii nefanda matrimonia, maribus ereptam pudicitiam, ho-*  
*mocidia, paricidia, fratricidia, liberoru[m] cædes bella, seditiones, quasi res pul-*  
*cherimæ gestas, i[us] dñs suis attribuebant, & earum rerum memoriam, posterio*  
*ribus quali perutinem finqueret studebant.*

Scholia in Caput 12

**P**ost illam de sepulcrorum cultu & impofura admonitionem, ad confiderationem nominis Dei, & causas ignorantie pariter & agnitionis Dei, Lectio ruocula Eusebii, ac Dei nomen magnum aliquod & perfectum bonum significare, Deumq[ue] a quibusdam agnatum, cum a quibusdam con- fideratur, ad insuffilias affurerent, à quibusdam autem non agnatum, quod hi omnifice Creatore Deo fontesq[ue] omnis boni, creaturis diuum honorem deferrent, testatur. Romanorum 1. Paulus utrumque probat.

Ceterum

Ceterum in principio cap. 9 hec verba adiencia sunt, lucis gratia: Tua autem repetens ab initio narrationem superficii erroris, considera diversitatem. Natura igitur & matis rationibus, in modo vero & Deo iustis, pulchrum aliud & utile existere id quod significat Dei appellationem & essentiam. Cetera in hoc capite dicitur. Propterea ueritatem Trapezuntius.

1 Dijus suis. In proprijs praesibus quos Deus putabant, uocabantur: tanquam egregie suo officio & uirtute functionis tribuebant; horum memoria tanquam grauitum & fortium suis posteris relinqueret.

Quod Plato & Romani priscorum fabulas & interpretationes fabularum contempserint. Cap. X.

**H**AEC THEOLOGIA PRISCORUM fuit, quam iuniores naturalium rerum scientia nec omnino impetraverunt maiorum effugerunt. nec tantam rerum uititudinem ferre potuerunt: sed & priscorum peccata corrigerre volentes, uitutes & corporeas, quibus generantur, aluntur, & crescent corpora, per fabulas significari volentes: & hinc ordine progresi, non solum principia & rerum elementa ut solem, Lunam, stellas, pratera terram, aquam, aerem, ignem, uerum etiam & composita & affectus eorum & fructus terrae, quos Cererem bonam deam, & Bacchum nominant, per fabulas uolentia quadam interpretatione significari uoluerunt. Ita iuniores quidam maiorum theologiam, erubescentes, ac parui antiquitatem atque confutudinem facientes, quasi remedia turpitudinis deorum excogitarunt. Veruissimi autem, etiam anima bruta quæcumq; ad uitam conducere uidetur in deorum numero collocare aucti sunt, & immanibus beluis cærenomias statueren; erubuerunt. Ipos igitur audias Græcos per unum, qui præstantissimus omnium fuerat, fabulas nonnunquam suscipiens, nonnunquam repellendas aslerere. Mababilis enim apud eos Plato, modò sententiam suam apertius explicando negat, ea dicenda de diis esse, quæ ab antiquissimis dicta sunt: modò de legibus scribentes oportere affirmat fabulis, quæ de diis traditæ sunt, quoniam nihil falsi in eis continetur, fidem adhibere. Postremo à priscorum theologia sum separans, cum de Cœlo, Sole, Luna, stellis, & de uniuerso mundo partibus q; suis physicè more suo locutus sit: demum de priscorum genealogia deorum, quasi particulariter sic in Timo censit. Sed de aliorū demoniū atque deorum generatione differere maius est opus, quam humeris nostris ferre possumus. Quare his qui hæc tradiderunt, credere debemus, qui cum à diis orti sunt, & parentes suos qui sunt oportune teneant, nullo modo falluntur. Nam quoniam neq; necessariò, neq; probabilitate dicant, tamen quia rem suam enarrant, & quoniam est, ut eis fidem adhibeamus. Quare secundum priscorum instituta genealogia deorum terminetur, credanturq; Celi a terra filii Oceanus & Thethis ex quibus Phorcis, Saturnus, Ops, & alij complures natu sunt. A' Saturno autem & Ope, Iupiter & Iuno. Hæc igitur Plato secundum ius & fas quoniam nullo modo probari possint, credenda esse in Timo censuit. Attendere autem diligenter oportet, quia nihil altius in hac fabulosa genealogia ostendit. Alio autem in loco hic ipse sententiam suam apertius explicans, his verbis uititur: Primum igitur ego dixi, maximum de maximis rebus mendacium efferre auctus est, qui quæ Cælus fecisse ab Hesiodo dicitur, quodq; à Saturno multatus sit, & Saturnus rursus à filio, improbè finxit. Nam etiam si uera essent, tacēda omnino putarem, nec ita facile ad omnes efferenda, sed maximè quidem celanda. quod si necessitas quedā dicere cogeret, paucissimis tradēda finxisse; ardua enim sunt, nec prædicanda. Ad similem in ciuitate nostra, nec enim iuueni per ludum est, puniri parentes oportere, etiam si iniuriam inferant. Nec autem omnino credendum est inter se ita dissidere, ut alius alij bella & pugna ciati: nec enim

Placet.

uerita

teria hæc sunt, nec nobis conducibilia, qui si tempore publicam conseruare uolum, intesta bella, odia, et simulationes turpisimæ abijcere debemus, nec gigantum adderfus deos pugnas, & heroum in cognatis, adolescentibus explicandas iudico: sed si aliquo modo possemus, nunquam ciuem ciui fuisse inimicum persuaderemus. Hæc enim maximè adolescentibus, hæc uiris senioribus prædicanda: quare poëte cogendi etiam sum hæc carminibus suis edere. Saturni autem uincula, & Vulcani à patre proiec̄tio, cùm auxilium pulsata matr' afficeret, deorumq; pugnae, quas Homerus cōscriptis, nullo modo audiendæ. 5 Apertissime igitur Plato priscorum fabulas, & fabularum interpretationes contemplit: quod Romani intelligentes, fabularum figura, sp̄reterunt. Quod ab Halicarnasso Dionysio cognoscere poteris, qui in secundo ueruſta Romanorum historiæ res gestas Romuli enarrans, sententiam quoq; illius uiri de diis his uerbis ostendit. Non ignorat, quia diligenter conditæ leges, & de bonis rebus contentio, & militaris exercitatio optimam ciuitatem constituant, quarum rerum magnam curam adhibuit, à cultu deorum incipiens. Tempa igitur, luco, aras, simulacra, formas & symbola, uitutes, beneficia, quæ à diis hominibus collata sunt, cærenomias ac saluberrimas solennitates, quibus dij culti gaudent, iusticiam, & dies festos ceteraq; constituit, ut optimè Græcorum reipublicæ res Romanae conferri possit. Fabulas autem que de diis traduntur, turpes atq; inutiles existimant, nec soli dij, sed neq; probis hominibus, dignas cunctas effectas perfuerint, ut optimè de diis Romani & existimant, & loquuntur: nullum enim opus immortali naturæ indignum illis attribuit. Ita nec Cælus à suis filiis uirilia amputatur, nec à Saturno liberi sui interficiuntur, nec Iupiter in tartarum patrem coniçere, nec bella, nec uulnera, nec uincula, nec seruitus deorum apud eos ultra dicitur: sed nec solennis unquam dies lugubris habitu agitur, quemadmodum apud Græcos fieri & plantari Proleptinæ ac Dionysij pæliōnes celebrantur: nec inspicere apud eos aliquis poterit, quoniam inopes iam omnino corrupti sunt, furentes & bacchantes uitios simul atq; feminas in templis deorum pernoctare. Necalid quicquam monstrum nefandum, sed religiosè omnia, quæ ad deos pertinent & dicuntur & aguntur, adeo ut neq; apud Græcos, neq; apud Barbaros usquam honestus ista constituta sint: & quod ego maximè mirari soleo, quoniam ex uniuerso terrarum orbe in urbem multi confluant, qui res sacras patris peragunt moribus, nihil tamen alterū publicè ciuitas imitata inueniuntur: quod multis alijs accidisse manifestum est. Verum etiam si deorum responsis, alienigena quædam sacra suscepta sunt, omnia, eiecta fabularum garrulitate, Romanis moribus peraguntur. Sicut matr' deorum sacra quotannis uictimis, certaminibus, ex consuetudine Romanorum fiunt: sacerdos autem, uir & femina ex Phrygia consecratur: & urbem, ut solent, tibiarum & tympanorū sonitu perlustrant. & Sic piè ac religiosè Romana ciuitas, turpitudine fabularum omnino spreta, deorum ceremonias peragit. Non autem ignoro, esse nonnullas fabulas apud Græcos hominibus utiles, quarum aliae naturæ opus per mortales ostendunt, aliae consolandi gratia fictæ, & plena utilitatib; sunt: quæ quoniam optimè sciunt, tamen Romanorum theologiam multò præstantiore duco, parua est enim illa fabularum utilitas, nec multis prodebet potest, sed illis duntaxat, qui & catifas rerum curiosius inuestigant, qui certè paucissimi sunt. Multitudine autem in doctor, ad peius solet huiusmodi orationem interpretari, & in horum alterum semper incurrit. Nam aut despiciabiles deos dicit, si quidem eorum multi in magnis miserijs oppressi fuerunt, aut nihil turpe, aut iniquum deorum exemplis admonita putat. Quare illis solūmodo relinquenda ista sunt, quæ philosophia speculacionibus & insudantur.

Scholia

**Q**ue fuerint Neoterorum Philosophorum sophia, pharos, ratiocinatio, et logos, quibus impuram Ethnicorum matemologiam cobonitare conati sunt, initio perfringit. Deinde Platonis de eadem iudicium exponit. Postremo Romanus eam non satisfecisse, id est nec totam approbatam, nec ab eis receptam. inde colligendum, recte est fidelibus eam reputatam doctrinam, que ne ipsis quidem Ethnicis satis fecerit, monet noster Eusebius.

**1. Iuniores.** ] Quoniam mutantur retentores quidam, heri & nuper enati, & rationabilius se philosophari gloriabantur; hanc magis physicas historias de Diiis opiniones introduxerunt.

**2. Priscorum.** ] Patrum errori mederi cupientes, fabulas illas accommodauerunt physicis contentionibus & narrationibus.

**3. Composita.** τὰ τε ἐκ τότων συγκριταὶ καὶ τὰ οὐκ ἀποτελεσματά.

**4. Et fructus.** ] Et maturos terre fructus & alia scici & humidi alimenta germina: que & ipsa tanquam uite corporeae causas, Cererem & Proserpinam & Bacchum, &c. Et quaecumque sunt alia bis cognatae appellationibus in deorum numerum referuntur: uiolentum fulsumq; fabularum ornatum & commendationem introducentes. Et hi quidem erubescentes maiorum theologiaem, quas singuli ex cogitauerunt, commendationes (σεμνολογίας) uercundas, et ad fabulas de Diiis illustrandas adibuerunt, nemine audiente patris ritus & superstitiones mouere loco. Antiquitatem enim hi magnificabant, & confuetum usitatamq; institutionem in pretio habebant.

De uetus siuorum autem Ethnicorum superstitione hec subiicit: His autem antiquioribus, cum & aquilis uironum Deificatione, etiam Brutorum animantium desificationes ponebantur: quod & ex ipsis utilitas sit iuxta iam dictas causas. Et bravis animalibus aequaliter sacravant cultus, libanis, & sacrificiis et mystis ceremoniis, hymnis & cantilenis familiariter. Deificationis autem uiris & horum honores excellentes, eō malorum deuererunt, ut propter excellentiam uoluptatis interperantes, buendia ipsa & impudicos hominum affectus, diuinis honoribus coluerint. Nec eis opus de his accuratum instituere sermonē, cum Theologi p̄oram hec explicant. Obseruantur igitur quod maximē ipsi antiqui nihil preter histriam scientes, sed solis fabulis animalium attendentes, testificati sint. Sed quoniam semel cepimus magnitudinem & secreta diuinorum philosophorum scrutari, agemus & hec considerabimus. Primum autem horum explanationem aggrediar, uisum est prius significari horum admirandorum philosophorum de his ipsis rebus inter se differentes. Alij enim in auctoritate narrant, et cum conferunt quicquid pro prii dicunt, enim inter se convenientia de natura differunt. Sed prudentiores omnia riuolunt ex sua politia, non solum indecoris de Diiis narrations, sed & earum explications exhibant. Nonnunquam etiam metu pone legitime fabulas mollius interpretantur. Quae sequuntur Platonis uerba & Timaeo de summa, cum Marsili, conuerstone, sunt conferenda.

**5. Apertissime.** ] Definit hec uerba: Manifeste igitur Philosophus, & veterum de Diiis fabulas, et quas in his contineri posse docebas, quidam suscipiuntur, fugiendas esse docet. Et postea addit Eusebius: Quandoquidem & a suis recte sunt. Vnde subit me admiratio cur ueteres Rom. omnes Grecorum de Diiis physiologias quas ineptas & inutiles, immo violentias & non coherentes esse intelligebant, cum ipsi fabulis Theologiae afficerent.

**6. Desiderantur hec uerba:** Imagines pectoribus imponentes, & tibia canentes sequentibus matris Deorum carmina, & tympana pulsantes. Ex Romanis autem indigenis nemo nullem cymbala pulsat uel tibia ludens incedit per urbem, uarium induitus stolam, nec celebrans Deam, nec Phrygiis ludis secundum legem aut senatus consultum.

**7. Adde.** ] Alij autem perturbationes eximentes animis & timores, & opinions auferentes non sanas.

**8. Causas rerum.** ] τὸς ἐπαλλακτάς, εὐ ἔρεται γίνεται.

**9. Addenda.** ] In fine hec de Romoli politia: in politia autem à Romulo constituta, hec duxi commemoratione digna. De collatione autem precipitorum philosophorum & antiquiorum primorum apud Rom. gubernatorum, quid scilicet de Grecorum Theologia senserint, hec satis sunt: nullam rescriptientia physiologian in fabulis de Diiis, nec speciosas & sophisticas prefigunt. Nos autem quandoquidem illa refutare cepimus, age quid coram interpretatio & speculator magnifici & diuinis factis secum, considerabimus. Nihil quidem ex nobis, omnia autem ex ipso forum uoce afferentes, tanta quam

quam ab illis ipsis ipso forum propria rursum discamus. Habet optime Lector ea quae sunt in Libri 2. Conversione à Trapezunto omisssas, que cum interpretibus Clementis, Plutarchi, Platonis & aliorum, quorum testimonijs uisus est Eusebius, conferre poteris. Disputationum Oeconomicam in argumentis librorum reperies.

ANACEPHALAEOSIS IN LIBRVM TERTIVM  
Eusebij Cesariensis de Evangelica Preparatione.

V M fabulas Ethnicorum, de Diiis & eorum cultu, superiore libro exposuit. & eas non tantum rationibus, sed etiam Platonis & Romanorum sententias reprobatas, damnauisset: nunc hoc tertio libro, clarissimorum philosophorum allegorias physicas, quibus fabulas illas exornare conati sunt, refutat Eusebius: partim unanimet & turpiditudinem fabularum, partim τὴν διαφορὰν commentatoris allegoricorum ostendens. Si enim reuera illa turpia & flagitiosa facinora perpetrata sunt a Ioue, Iuno, Bacco Apolline, ut superioris dictum est, qui fieri potest, ut illa portenta significant, calidam & secam, humidam & frigidam uirtutem, ebrietatem, medicinam & alia quædam. Ex Plutarchi libro περὶ τὴν ἡλιακὸν φαινόμενον, magna huic primi capituli partem, desumit Eusebius. Cap. 1. Ex Diiodoro Siculo, fabulas de Ilide, Otride, Vulcano aliisque monstris, referat, ac Plutarchus de illis allegorica figura subiungit, eaq; uanisima esse inde colligit, quod inter homines & corpora celestia & elementa nullum discrimen constituit, & syderibus ea sceleris tribuant, que a scelerissimis hominibus sunt admisita. Porphyrium postea introducit, qui & altra pro Diiis habita & exulta, & iuxta fatalem eorum mortem & necessitatem, omnia in inferioribus corporibus fieri affirmat: Sicut Manilius his uersiculis monet:

Omniaq; ad mutum coeli faciem suam moueri,  
Syderibus uarijs mutantibus ordine fata.

Hanc infamiam ab absurdis refutat Eusebius, inquit: εἰ διονύσος εἴδε μόνον τὰ ἐργάμενα πέπονται σεχθεῖσα, καὶ δεῖην εἰς ἀσθματὸς καὶ λύσιος στολὰς ἀριννεῖν αἱ τοις διαγνώσκοντας τὰς σοι σεχθεῖσαν τὰ δραπάνα σφαιρατὰ τῷ ιδίῳ λέγουσιν Ἀνδραὶ τοιοῦτοι γενεστεῖν τὴν φύσιν, καὶ φαινεσθαι κατίσκειν εἰς οὐρανὸν πάλιν τοιούτοις φαινόμενοι εἰς βολογούσια τὰς ἀνθρώπους στοιχεῖαν, καὶ τανακρά τούτα ἀντιτίθενται στολαῖς, μακριστοῖς εἰς ἀστραπῆς πολὺ πολὺς σῶματος εἶναι ἀνθρώποις. Εἰ δὲ τὸν νέον καὶ δόγαν πηγαργίνειν τὴν διονύσον, Euudem Porphyrii fortis argumentum: Animæ communes sunt hominibus & brutorum. Ergo etiam bellus sunt adoranda, refutat Eusebius, partim ut erat ex quum τὸν ἐξεργάσασθαι, partim τὸν μητέλειαν erga Ethnicos excusat, partim τὴν διεβολοῦσαν, cum Deum celebrant qui nos ē tenebris in lucem cognitionis Christi duxit. Cap. 3. Neoterorum fabulosas narrationes & allegoricas de diis, de uirtute terrestribus, de uirtute aquarum, prolixè refutat & conuelliit. Postremo capite docet, unam esse aeternam mentem architecaticem & gubernacricem uniuersorum. Refutat diligenter Graecæ matemologizæ partes qualidam, ac pugnantia contineare dogmata (quod certum unanimatis argumentum est) monet. Evangelica doctrina professione acceptum referat, quod fideles à superstitione & impietate Ethnicismi liberati, Christum crucifixū agnouissent & conuertantur tandem studio. Tandem in fine capituli Ethnicorum Deo- run oracula, Ethnica Idola refutat &

ridet. Cartera in Scholias annotata sunt.